

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

A MAGYAR CUKORIPAR HELYZETE A KEZDETEKTŐL A FELSZÁMOLÁSIG

(AZ ELVESZETT MAGYAR CUKOR NYOMÁBAN)

OTMDK DOLGOZAT

SZEMERITS BALÁZS

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

KERESKEDELEM – MARKETING SZAK

III. évfolyam

GYŐR, 2014.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. A cukorgyártás története	4
1.1 A cukorgyártás előtörténete.....	4
1.2 A cukorgyártás nagyiparrá válik.....	5
2. Privatizáció a rendszerváltás után	8
3. A cukoripar reformja	14
4. Reform hatása a jelenig	18
5. Mi várható a cukorkvóta eltörlése után	22
6. A cukorgyártás feltámasztásának lehetőségei	29
6.1 Szárazságtűrő fajták alkalmazása	32
6.2 Öntözésfejlesztés	34
6.3 Költségcsökkentés	36
7. Összefoglalás	37
Irodalomjegyzék.....	40

Bevezetés

Napjainkban a cukor számos szempontból a társadalmi érdeklődés homlokterébe került. Az egészséges táplálkozással foglalkozó szakemberek a kételyeiket hangsúlyozzák. A fogyasztói kosarak elemzői azt emelik ki, hogy az elmúlt alig több mint száz év alatt olyan mértékben meghódította az emberek „ízvilágát”, hogy nem lehet nem számolni vele. A rendszerváltás utáni évek gazdasági folyamatait elemzők pedig arra hívják fel a figyelmet, hogy a cukoripar az egyik legtipikusabb példája annak, hogy hogyan esett áldozatul egy fontos, nagy múltú iparág a nemzetközi tőke törekvéseinek, illetve a magyar felelőtlen döntéshozóknak. A végeredményt közismert, a magyar cukoripar csaknem felszámolódott.

Elsőként áttekintem a magyar cukorgyártás történetét, másodikként a rendszerváltozást követő privatizációs folyamatokat követem nyomon. Választ keresek arra a kérdésre, hogy milyen politikai, gazdasági megfontolások vezettek el a cukoripar leépüléséhez. S végül az általános tanulságok megfogalmazása mellett mérlegelem a cukorgyártás feltámasztásának lehetőségeit.

A történelmi Magyarországon 31 gyár termelt cukrot, a trianoni békediktátum után 14 cukorgyárunk maradt, a rendszerváltást követően pedig még 12 cukorgyár működött az országban. A privatizációs folyamatoknak (1991-1997) köszönhetően a gyárak külső befektető cégek érdekeltségébe kerültek. A termelés koncentrációja indok volt arra, hogy további gyárbezárások következzenek. Végző soron 2004-ben az Európai Unió csatlakozásunkkor öt nyereséges gyár folytatott tevékenységet Magyarországon. Sajnálatos tény, hogy pont ebben az időszakban az Európai Unió cukorpiaca válságát élte. Ezért 2004-ben az Unió megkezdte cukorágazatának megreformálását. A válság megoldására cukorreformot vezettek be 2006-ban. Ennek célkitűzése a cukorkvóták, mint egy 1/3-al (6millió tonna) való csökkentése volt. A kvóta lemondásért a cukorgyártó támogatásban részesült, melynek mértéke évről évre csökkent, ami ösztönzőleg hatott a döntés mielőbbi meghozatalára. A száz százalékos kvótalemondás gyárbezárással járt, mely a berendezések leszerelését, dolgozókkal való elszámolást és környezetvédelmi károk helyreállítását jelentette. A végző csapást a 2006-os cukorreform mérte hazai cukoriparunkra. Európában máshol is megfigyelhető a cukorgyárak számának csökkenése. Az elmúlt 10 évben megfeleződött számuk.

A cukor árát a kiszámíthatatlanság és a nagyfokú ingadozás jellemzi. Az ingadozás egyrészt függ a cukornád termesztés sikerességétől, a kőolaj árától. Ha magas a kőolaj ár a

nádcukor nagyobb részét használják bioetanol előállítására. Éppen ez a változékonysága ad reményt arra, hogy újra éledjen és felvirágozzon a hazai cukorgyártás. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy milyen feltételei vannak e nagy múltú iparág újraélesztésének. A fő célom a válaszok keresésével nem az export tevékenységek erősítését célozza meg, hanem a hazai cukorszükséglet előállításának lehetőségét próbálja megteremteni. Elsődleges szempontnak tartom, hogy a cukorrépa termesztés fennmaradjon, mert ez biztosítja a répacukor alapanyagát. A kvóta eltörlések után a jelenlegi terméspotenciálunkkal nem leszünk versenyképesek a nyugat-európai termelőkkel szemben, akik hektáronként a 12-13 tonna zöldcukor előállítására képesek a hazai alig 9 tonnával szemben. Ezt a különbséget egyrészt az technológiai hiányossága adja. A biztos jövő érdekében Magyarországnak az öntözéssel kapcsolatban nagyfokú beruházásokra van szüksége.

Az egyetlen cukorgyárunk, Kaposvár, melynek jelenlegi tulajdonosa az osztrák Agrana érdekcsoporthoz tartozik. Saját önerőből és állami támogatást igénybe véve olyan beruházásokat eszközöl, amely biztosítja számára az európai piacon a versenyképességet. Közép-Európa egyik legkorszerűbb biogáz üzemét építette fel. Ezzel teljes mértékben kiváltotta a földgáz felhasználását. Hatékonyságát 2013-ban átadott cukorsiló tovább erősítette. Ezek a lépések arra engednek következtetni, hogy a hazai cukorgyártást nem abbahagyni, hanem fejleszteni kívánja. A kormány biztosította a cukorágazatot támogatásáról. A magyar répacukorgyártásnak akkor lesz jövője, ha a kormány, gyár, termelői beszállító kör egységesen akarja a folytatást.

1. A cukorgyártás története

1.1 A cukorgyártás előtörténete

A cukorgyártás gyökerei mélyen a múltban gyökereznek. A cukorfogyasztás a XVII. században a gazdagok kiváltsága volt, de ők sem mindennapos fogyasztók voltak. A népességnövekedéssel, a polgárosodással a XVIII. században megnőtt az európai lakosság cukorigénye. A század végén már körülbelül 1 kg körül volt az egy főre jutó éves fogyasztás. Ez a mutató egyes régiókban, illetve a Habsburg Birodalmon belül is igen nagy különbséget mutatott. A növekvő igény miatt a gyarmattal nem rendelkező országok keresték a megoldást a nádcukor kiváltására. Nagy cukortartalmú növényfajokat kellett találni és felfedezni azt a

technológiát, amelynek segítségével a cukortartalom kivonható a növényekből. Hosszú kísérletezés után Franz Karl Achard 1799. januárjában, Berlinben mutatta be az első cukorrépából készült süveg cukrot.

Magyarországon a répacukorgyártás kezdete 1808-ra tehető. 1806-tól Anglia tengeri blokádja, majd a napóleoni kontinentális zárlat következtében a nádcukor nem juthatott be Európába. A cukor ára nagyon magas lett. A gyarmattal nem rendelkező országokban megindul a cukorgyártás. 1830-ban Lacsny Miklós két cukorgyárat építtetett Nagyföldemesin és Bátorkeszin. Az első kampányban 600 mázsa répából 12 mázsa cukrot gyártott. 1831-1848 között a nagybirtokokon 63 gyár – valójában csak cukorfőzde – üzemelt. 1841-ig a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank megalapítása előtt nem volt önálló pénzügyintézet, amely hitelt nyújtott volna. Hitelhiány miatt ezek a kis üzemek nem tudtak lépést tartani a technikák gyors fejlődésével. A szakemberhiány és répa ellátási problémák nehezítették az iparág fejlődését. A negyvenes évek végén cukorfogyasztásunk egytizedét állították elő a méreteikben igen nagy különbséget mutató üzemek. A fentiekben olvasott szöveg azaz az „1.1 A cukorgyártás előtörténete” teljes egészében tartalmi összefoglalója az első hivatkozásban megnevezett könyvben leírtaknak.¹ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

1.2 A cukorgyártás nagyiparrá válik

1848-1867 közötti időszakban olyan jelentős változások történtek, hogy a cukorgyártás a nemzetgazdaság szempontjából is jelentőssé vált. 1868-as cukoradó-törvény kedvező hatására a századforduló végéig 9 új korszerű gyár épült. Az osztrák mellett megjelenik a magyar és német tőke is. Erős érdekvédelmi képviselők jönnek létre; Magyar Cukorgyárosok Országos Egyesülete, Cukortermesztők Országos Szövetsége. A századforduló után a termelés jelentősen emelkedik. Az üzemek száma csökkent, ugyanakkor az egy üzemre jutó termelés nőtt. Az 1880-as években még importálni kényszerültünk, pedig a fogyasztás alacsony színvonalú volt. Az I. világháború előtti években viszont már háromszorosát termeltük meg fogyasztásunknak, noha fogyasztás jelentősen emelkedett. Az I. világháború kitöréséig 31 cukorgyár működött. 1913-ban a cukorgyártás elérte a csúcspontját.

¹ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

Az 1888-1914 közötti időszakot a magyarországi cukoripar aranykorának is nevezhetjük. A répatermelés megváltoztatta a mezőgazdaságot. Igen nagy munkaigénye miatt több tízezer summásnak, azaz idénymunkásoknak adott megélhetést. A gyárak 20 ezer munkásnak és tisztségviselőnek adtak munkát. Ösztönözte az agrotechnika korszerűsödését, vetőmag nemesítést, előállítását. A kór és kártevők elleni védekezés kérdésének kezelésére 1897-ben Magyaróváron Növényélet-és Kórtani Állomás alapult. Jelentős rendelkezéseket kapott az építőipar és gépipar.

A gyárak alapítása, technológiai fejlesztése, üzemeltetési költsége, répa vételára tetemes forgótőkeigényt igényelt. Ennek biztosítására a szűk tulajdonosi kör mögött nagybankok álltak. A cukorágazat azon kívül, hogy cukrot állított elő, jelentős hatással volt a gazdaság egyéb szereplőire is, mint például bányanyitás, vasúti pályák építése, mezőgazdasági üzemek szervezése.

Az I. világháborút követően a gyárak fele maradt az anyaországban. A harmincas években műszaki fejlesztésen estek át. A csonka ország területén 65-70 ezer holdon termeltek répát. A határmódosítások miatt a gyár beszállítói körét újra kellett rendezni. Különösen a határ menti gyárak voltak nehéz helyzetben, elvesztve termelőik nagy részét. A cukorgyárak között kiéleződött a helyzet. Áremeléssel, egyéb juttatásokkal igyekeztek elcsábítani egymás termelőit. Ennek a harcnak az 1925-ös répa-és cukoregyezmény vetett véget. Minden gyárnak egységesen előírta az adott évre kifizethető répaárat. A gyár és termelő kapcsolatát ettől fogva a Miniszterelnöki rendelet, érdekképviselési megállapodás, répatermeltetési szerződés határozták meg.

A harmincas évek közepétől az agrotechnika fejlődésnek indult, megjelentek és tért hódítottak a traktorok, vetőgépek, kapálógépek, a mosonmagyaróvári műtrágyagyár ellátta hazai műtrágyával a gazdálkodókat. Nagy hiányosság volt, hogy nem rendelkezünk hazai nemesítésű vetőmaggal. A külföldi nemesítésű normál és bőtermő fajták az itteni klimatikus és talajviszonyokhoz nem voltak megfelelőek. Ezt a hiányt kívánta pótolnia a Nagycenki Cukorgyár. Lédec (a mai Sopronhorpács része) községbeni gazdaságában a háború előtt beindította cukorrépa termesztését, 1935-ben pedig a nemesítést.

Az II. világháború után 12 cukorgyár maradt, államosításukat követően irányításukat minisztériumi igazgatóság látta el. Az irányítás felülről jövő utasításokból állt. A tervgazdálkodás nem célkitűzést, hanem parancsot jelentett, amit teljesíteni kellett. A mezőgazdaság elenyésző támogatást kapott. A támogatások zöme a nehéziparnak jutott. A földreform, amely életképtelen törpebirtokokat hozott létre, hamarosan, 1949-ben megkezdődött az erőszakos szövetkezetesítés. A szakértelem hiánya, a túlzott adók, a

beszolgáltatási rendszer kizsigerelte a mezőgazdaságot. Részesedése a nemzeti jövedelemből 30%-ra esett vissza. A cukorgyárak kulákokkal nem köthettek szerződést, holott a szakértelem náluk volt. A répa hiányt megoldandó a Minisztertanács kötelezően előírta nemcsak az elvetett hektárt, hanem a megtermelendő mennyiséget is, nemegyszer olyan termőhelyen, amely nem volt alkalmas répatermesztésre.

A termelők megoszlása társadalmi szektorok szerint a vetésterület és az ipari vásárlás százalékában

	Állami Gazdaság		Termelő Szövetkezet		Egyéni	
	vetés-terület	ipari felvásárlás	vetés-terület	ipari felvásárlás	vetés-terület	ipari felvásárlás
1950	8,1	10,4	4,8	5,7	87,1	83,9
1955	12,1	13,2	14,8	17,8	73,1	69
1960	14,8	18,7	74,9	73,7	10,3	7,6
1965	6,8	8	92,4	91,7	0,8	0,3

1. táblázat

Forrás: Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013) Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 2013 349.o.

A cukorrépa jellemzően a nagyüzemek növénye volt, ez támasztja alá az adat, mely szerint 1938-ban a cukorrépa 87,8%-a a 100 hold feletti nagybirtokokon termelődött. A 1. táblázat adatai nagyon jól szemléltetik, hogy a tulajdonviszonyok szocialista rendezése drasztikus mértékben megváltoztatta a beszállítói kör összetételét az 1950-1965 közötti időszakban. Míg 1950-ben a cukorgyárak által feldolgozott répa 83,9%-át egyéni gazdálkodók termelték, addig 1965-ben ez az arányszám a töredékére azaz 0,3%-ra esett vissza, köszönhetően annak, hogy a gyárak a tervutasításnak megfelelően elsősorban a termelőszövetkezetekkel kötöttek répatermesztési szerződést. A Termelő Szövetkezetek 1965-ben már a cukorrépa vetésterület 92,4%-át adták.

Jelentősebb fejlesztés 1960-tól indult meg, azonban az olcsó kubai import miatt a cukoripar nem tartozott a kiemelten támogatottak körébe. Az élelmiszeriparban beruházott összeg tizede került az ágazatnak. Hatvan, Szolnok, Szerencs gyárakban kapacitásbővítésre került sor. A többi gyárban csak a meglévő termelési szint fenntartásához elengedhetetlenül szükséges karbantartó munkákat végezték el. 1960-ig nőtt a répa termőterület. 1965 után folyamatosan csökkent a hozam növekedése mellett.

1962-től 100 darab hazai fejlesztésű „szemenként” vetőgép könnyítette meg a cukorrépa termelését. A répakombájnok megjelenése tovább növelte a termelési színvonalat és csökkentette a kézi munkaerő igényt. A korszerű gépek, valamint a műtrágya adagok növelése a termésátlag növekedéséhez vezetett, amely 1950-től az 1960-as évekre, kétszeresére nőtt. A növekedéshez nagymértékben hozzájárult a sopronhorpácsi cukorrépa nemesítés. Az ötvenes évek elején az ország vetésterületének a felén, majd az évtized végére az egész ország területén az itt nemesített vetőmagot vetették.

A feldolgozó kapacitást jelentősen növelte az 1979-ben lengyel kivitelezésben Kabán létesített Hajdúsági Cukorgyár. A nyolcvanas évek elejére a répatermesztés 500-600 nagyüzemben folyt, összesen 100-110 ezer hektáron. A termelési színvonallal párhuzamosan tartósan megemelkedett a termésátlag, 30 t/ha-ról 35-40 t/ha-ra. Az egy hektárra eső elérhető jövedelmet nézve 50%-al magasabb volt mint a napraforgó esetén, a búzának pedig kétszerese. Az államvezetés látva az ágazat jövedelmezőségét, fokozatosan csökkentette támogatását. Ez vonatkozott a nemesítés finanszírozására is. A termelők által használt géppark speciális, így a termelés egyik napról a másikra nehezen hagyható abba. Ennek köszönhető, hogy a rendszerváltásig a termelőterület 100 ezer hektár körül stabilizálódott. A fentiekben olvasott szöveg azaz az „1.2 A cukorgyártás nagyiparrá válik” teljes egészében tartalmi összefoglalója a második hivatkozásban megnevezett könyvben leírtaknak.² Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

2. Privatizáció a rendszerváltás után

A hetvenes években a világ nádcukortermelése 40 millió tonna volt. A kilencvenes évekre ez 80 millió tonnára nőtt. Ugyanekkor a répacukor 35-38 millió volt, ami a hetvenes évekhez képest csupán 20%-os növekedést jelent. A kilencvenes évektől kezdve 2010-ig Brazília megháromszorozta termelését, miközben a fogyasztás nem követte ezt a növekedést. Ennek köszönhetően exportja 4 milliőról 28 millióra nőtt. Mára a világ összexportjának a felét adja. A világpiaci ár ciklikussága 1985 óta csökkent ugyan, de továbbra is megfigyelhető. Ezt

² Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

főképpen a cukornádültetvények 5-7 éves rotációja idézi elő. A kőolaj ára a másik meghatározó tényező a cukor ár alakulásában. A bioetanol üzemanyagként való elterjedése óta, ez a hatás még érezhetőbbé vált. Magas kőolajár növeli a nádcukorból előállított bioetanol mennyiségét, azaz csökken az export nádcukor.

A rendszerváltás idején 12 működő gyárunk volt. 8 ezer ember évente 600 ezer t cukrot állított elő. Ez a mennyiség nem pusztán a hazai fogyasztást elégítette ki, hanem külföldre is jutott. 1991-1997 közötti privatizáció során a 12 cukorgyár közül a 7 legkorszerűbb külföldi tulajdonba került. Lásd az 1. ábrát! A privatizáció idején az államapparátus szétesőben volt. Szabad utat kaptak a pénzzel rendelkező befektetni akaró tulajdonosok. Az 1988-as Társasági Törvény 40 év után garantálta a társaságalapítás szabadságát. 5 hónap múlva követte az átalakulási törvény. Az átalakuló vállalatnak joga volt a vagyonérték 20%-ának megfelelő, minimum 100 millió forint külső tőkét bevonni, a tőkeemelés 20%-a visszaszállt az államra. A működési problémákkal küzdő vállalatoknak jogi alapjuk tehát megvolt ahhoz, hogy külföldi befektetők segítségével anyagi problémájukon segítsenek. Ugyanekkor 1990-1993 között a privatizációs bevételeket a felelőtlen állam a szokásos közfeladatok ellátására és a nyugdíjak kifizetésére használta fel. Az 1. ábra szemlélteti a 12 cukorgyár elhelyezkedését valamint alapításának és bezárásának dátumát.

MAGYARORSZÁG MŰKÖDŐ ÉS MŰKÖDÖTT CUKORGYÁRAI

1. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

A külföldi befektetőket elsősorban a magyar piac megszerzése vezérelte. Vonzó volt a termék élvezeti jellege és piac szerkezete . A cukoripar különösen érdekes volt az EU-ban érvényben lévő termékkorlátozást biztosító kvótaszabályozás miatt. A cukorgyárak a nyolcvanas években önálló vállalként működtek, így az átalakulás könnyen és gyorsan lebonyolódott. A részvénytársaságokká alakuló cukorgyárakban a külső befektető rögtön 30 % tulajdonrészt szerezhethetett. Lásd 2. táblázat!

A Cukorgyárak átalakulása

A létrehozott társaság megnevezése	Átalakulás dátuma
Kabai Cukorgyár Rt.	1991.03.01
Kaposcukor Rt.	1990.10.01
Mátravidéki Cukorgyárak Rt.	1991.07.01
Petőházi Cukoripari Rt.	1990.09.06
Szerencsi Cukorgyár Rt.	1991.06.27
Szolnoki Cukorgyár Rt.	1991.07.01
Ácsi Cukoripari Rt.	1990.02.14
Ercsi Cukorgyár Rt.	1992.09.25
Mezőhegyesi Cukorgyár Rt.	1992.06.30
Sarkadi Cukorgyár Rt.	1992.07.01
Sárvári Cukoripari Rt.	1993.07.21

2. táblázat

Forrás: Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013)Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 2013 430. o.³

A cukorágazat a KGST (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa) - országokból kiszorult. A hazai 400 ezer tonnás felhasználással szemben 600 ezer t cukrot állítottak elő. Az árverseny veszteséges évekhez vezetett. Ekkor, mondhatni a legjobbkor jelentek meg a tőkével rendelkező külföldi befektetők. A cukorgyári részvénytársaságokban 3 nagy európai cukorgyártó társaság, az osztrák Agrana (Petőháza, Kaposvár), a francia Beghin – Say

³ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013)Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 2013 430. o.

(Szerencs, Szolnok, Hatvan, Selyp) és az Eastern_ sugar (Kaba,) szerzett többségi tulajdont 7 cukorgyárban. A megmaradt 5 cukorgyár Ács, Ercsi, Mezőhegyes, Sarkad, Sárvár egy közös részvénytársaságban egyesült. Első Hazai Cukorgyártó és Forgalmazó Konzorcium, majd Magyar Cukor Zrt. néven.

Az osztrák cukorgyárak a kilencvenes években fuzionáltak. A folyamat végeredménye, az lett, hogy az Agrana maradt Ausztria egyetlen cukorgyártója. 1989-ben a Südzucker, délnémetországi konszern, szerzett részvényeket az Agranában. Külföldi többségi részvényeinek köszönhetően mára a Südzucker Európa legnagyobb cukorgyártójává vált.

Magyarországi megjelenése a Petőházi Cukoripari Részvénytársaság 30% tulajdonrészének megszerzésével kezdődött. Ezt követte a Kaposvári Cukorgyár hasonló nagyságrendű tulajdonrészének megvásárlása. A 70% állami tulajdonrész több lépésben a termelői beszállítókhoz, a vállalati dolgozókhoz és az Agranához került. A legnagyobb felvásárlás Magyar Cukor Zrt. megszerzése volt 1996-ban. Magyar Cukor Rt.-ben a magyar állam ellentételezés nélkül lemondott jogairól. A konzorcium folyamatosan pénzügyi gondokkal küzdött. Sem a kormány, sem a Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank nem nyújtott segítséget. 30-40%-os hitelkamatok és forgótőkehiány miatt nem sok esély volt az életben maradásra. Így végül a Versenyhivatal engedélyezte, hogy a magyar cukoripar nagy többsége egy kézbe kerüljön, majd ezeket a gyárakat is megvette az Agrana.

Eridania-Beghin-Say a Feruzzi csoport tagja. Az Eridania legnagyobb olasz, a Beghin-Say a legnagyobb francia cukorgyártó volt. A Szerencsi, Szolnoki, Mátra-vidéki Cukorgyárak privatizációjakor 39% tulajdonrészt szerzett a gyárak részvénytársasággá alakulásakor. A dunántúli cukorgyárhoz képest jóval kedvezőbb feltételeket kapott. Az állam mindenre garanciát vállalt: cukorgyárak követeléseire, munkajogi perekre stb. Ezt 800 milliós bankgaranciával is megerősítette. 1991 márcis 1-én a Hajdúsági Cukorgyár Kabai Cukorgyár Részvénytársasággá alakult a Tate & Lyle Holland B.V. készpénzben megvásárolta a részvények 34%-át. A következő évben értékesítette azt az Eastern Sugar B.V. holding társaságnak. Az ÁVR Rt (Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.) 40% részvényének elővásárlási jogáról lemondott az Eastern Sugar javára a fennmaradó 25,4% -ot cukorrépa termelői és munkavállalói számára értékesítette 90%-os árfolyamon. 1997-ben az Eastern-Sugar visszavásárolva 100%-os tulajdonossá vált.

Borbély – Monori Zénó - Tömördi Máté (2013) a „Volt egyszer egy cukoripar, A cukorgyártás két évszázada Magyarországon” Budapesten az Akadémia Kiadóból kiadott könyvét megjelenésük óta folyamatosan támadás éri mind a mai napig. Ők a cukorgyári eseményeket a cukorgyárak szemszögéből vizsgálják, hiszen a privatizációt cukorgyári

vezetőkként élték meg. Könyvük 435. oldalán így összegzik a privatizációról alkotott véleményüket

„Ezek a kedvezményes részvényátadások ugyanis ahelyett, hogy egy átgondolt iparfejlesztési stratégia részeként a szükséges belföldi vállalkozói tőke alapjait teremtettk volna meg, a gyakorlatban egy készpénzzé konvertálható jövedelemjuttatássá váltak. Elgondolkodtató, hogy a dolgozóknak, vezetőknek és beszállítóknak a privatizált cukorgyárakban biztosított-esetenként jelentős-részesedések dacára sem jött létre egyetlen hazai tulajdonú, hosszú távom életképes vállalkozás sem. E helyett az államtól kedvezményesen kapott vállalkozói tőkét kivonták az ágazatból, majd felélték vagy más célokra használták.”⁴ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013) Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest (2013) 435. o.

A kilencvenes évek műszaki fejlesztései egyértelműen jelezték mely gyárakban gondolkodik hosszútávon a tulajdonos. A 4 milliárdos beruházás a kaposvári, a petőházi, a kabai, a szerencsi, a szolnoki és a Hatvan gyárakat érintette. Kapacitásuk kihasználásához 600 ezer tonna cukrot kellett volna termelni évente, a 400 ezer tonna, fogyasztással szemben. A tartósan jelen levő cukortöbblet miatt az árak viszont alacsonyok voltak. A privatizáció évei alatt a 800 fős gyári dolgozói létszám 300-ra csökkent. A privatizációt követte a kisebb gyárak bezárása. A gyárbezárési hullám 1998-ban kezdődött, ahol is Mezőhegyesen, Sarkadon, Sárváron és Selypen beszüntette a termelést. A vezetők, répa felügyelők a megmaradt gyárakban találtak munkát. A szakmunkások elenyésző hányada folytathatta munkáját cukorgyárban. A gyári fejlesztések tovább növelték a kapacitást. A felvevő piac nem nőtt ilyen mértékben. Tovább folytatódott a gyárbezárás: 2001 Ács, 2003 Hatvan. 2003-ban a Beghin-Say eladta magyarországi érdekeltségét a német Nordzucker-nek.

A kilencvenes évek végétől a terméshozam folyamatosan nőtt, ehhez hozzájárult az agrotechnika fejlődése a vetőmag genetikája és minősége. Hazai nemesítésünk nem tudta felvenni a versenyt, anyagi támogatás hiányában, a külföldi kató intézetekkel. 1992-ben hazánk egyetlen Sopronhorpácson működő Cukorrépa Kutató Intézete a belga SES cég tulajdonába került. A SES jelent meg először az új betegsége, a Rizomániára toleráns

⁴ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

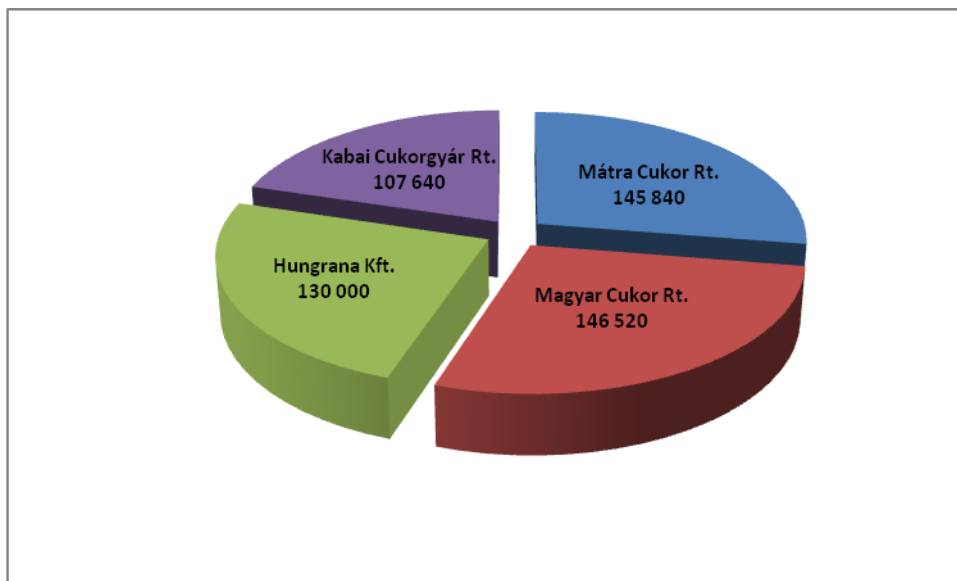
fajtákkal A KWS, Maribo, Hillehög, Strube nemestőházak is megjelentek a hazai piacon. Megoldást kínálva Cercospora, Rizoktónia, Nematoda problémákra, mely betegségek a cukorrépa mennyiségét és minőségét is jelentősen képesek csökkenteni.

A magyar cukoripar privatizációját vizsgáló 2011 az Országgyűlés a cukorgyárak privatizációját, valamint Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozása óta a közösségi csúszreformok során képviselt magyar álláspontot értékelő, és annak itthoni következményeit feltáró vizsgálóbizottságának jelentése az első hullámról megállapította, hogy a külföldi cégek úgy kaptak többségi menedzsment jogokat, hogy nagyon kevés konkrét kötelezettséget kellett vállalniuk a jövőbeni tevékenységükre vonatkozóan.

Nem elhanyagolható tény ugyanakkor, hogy az állam ingyenesen vagy nagy kedvezménnyel adott részvényeket a vállaltvezetők mellet a munkavállalóknak, mezőgazdasági beszállítóknak, sőt az Önkormányzatoknak. Ezen részvényeket azonban az egyéni befektetők azonban nagyon gyorsan az egyszeri haszon reményében eladták a külföldi befektetőknek. A megoldás a tulajdonrész megtartására az lett volna, ha egy befektetői csoportot alakítva együttesen lépnek fel tulajdonosként. Így azonban, az egyén érdekektől hajszoltan eladva részvényeiket lemondtak arról a lehetőségről, hogy részvényük birtokában hosszú távon tulajdonosok maradjanak. Erre az elhibázott döntésre a termelő réteg a 2008-as gyárbezárások kapcsán ráébredt, s próbált tulajdoni részt szerezni, de erre akkor már nem volt esély. Magyarország a rendszerváltást követő piaci helyzetben nem állta meg a helyét.

A kezdeti ingadozást követően a cukorrépa területe 55-60 ezer hektár körül stabilizálódott az ezredfordulóra. A privatizációt a termelés koncentrációja követte. A kisebb, kevésbé modern és hatékony gyárak bezárásra kerültek. A cukorpiac hazai szabályozására 2001-ben került sor. Lásd 1. grafikonon! Ekkor vezetik be a kvótarendszert. 400 ezer t cukor termelését osztják szét a cukoripari társaságok között. Az izocukor is szabályozásra került.

A 2001-ben kiosztott cukor- és izocukor kvóták tonnában

1. grafikon

Forrás: Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 437. o.⁵

2002-ben hazánkban az édesítőszerek piacán 25% volt a részesedése. Egyik tagországban sem érte el a 10 %-ot. Az AGRANA fejlesztéseiből látható komoly a szándéka arra, hogy gyárát megtartsa. Állnia kell a versenyt a konkurens európai gyárakkal szemben.⁶ A fentiekben olvasott szöveg azaz az „2. Privatizáció a rendszerváltás után” tartalmi összefoglalója illetve szó szerinti idézetek forrása a negyedik hivatkozásban megnevezett könyvben leírtaknak.

3. A cukoripar reformja

⁵ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 437. o

⁶ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

Az Európai Unióhoz való csatlakozáskor már csak 5 cukorgyár 500 ezer tonna cukrot állított elő. Gyárankénti 100 ezer kibocsájtást nem tudott más közép-európai állam felmutatni. A privatizáció előtti 12 gyár 453 ezer tonna cukrot állított elő. A gyárak energia felhasználása, hatásfoka, szintén javult. A csatlakozás utáni 3 csapadékos év 50 t feletti átlag cukorrépatermést hozott. Lásd 3. táblázat!

A gyárkörzetek adatai 2005-ben

Érdekcsoport	Gyár	Répatermelők		Cukorrépa-feldolgozó kapacitás	
		száma	%	tonna	%
Nordzucker	Szolnok	218	26,95	7500	20,27
	Szerecs	80	9,89	7000	18,92
Agrana	Kaposvár	101	12,48	4800	12,97
	Petőháza	292	36,09	7500	20,27
Eastern Sugar Rt.	Kaba	118	14,59	10500	28,38
Összesen		809	100	37000	100

3. táblázat

Forrás: Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 457. o.⁷

A 2. táblázatból kiderül, hogy működő gyáraink kapacitásukat figyelembe véve igen nagy különbségek voltak. A legkisebb a kaposvári gyár (amely, túlélve a változásokat jelenleg is működik) a legnagyobb pedig a kabai gyár (amely, a reform hatására legelsőként került bezárásra). Hasonlóan nagy különbséget fedezhetünk fel a termelési körzetek között is Kaposvár, Kaba, Szerencs a több ezer hektáros nagyüzemekre alapozták termeltetésüket. Ezzel szemben Petőháza, Solnok sok kis termelővel állt kapcsolatban, több mint 200 partnerük közül sok 5 hektár alatti területen termelt cukorrépát.

⁷ Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté Volt egyszer egy cukoripar A cukorgyártás két évszázada Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 457. o.

Minden jel arra mutatott, hogy a cukoripar a csatlakozás nyertese lesz. Közben a cukorfelesleg miatt nőtt a feszültség az európai piacon.⁸ Az alábbi bekezdés a Cukorrépa XXVII 2009/2 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács újságából származik.

A csatlakozás évében, 2004 tavaszán megkezdődtek a cukorágazat reformjával kapcsolatos tárgyalások. 2003-tól a harmadik országoknak megnőtt a piacra jutási lehetősége. Azok az országok, amelyek megnyitották piacukat az EU ipari és szolgáltatási szektorának, cserébe vámmentes szállítási jogot kértek az EU-ba, bizonyos mezőgazdasági termékekre, így a cukorra is. 2004-ben csatlakozó tagállamok fogyasztást meghaladó termelése nyomán jelentősen megnöttek a korábban megszokott feleslegek. Import vonatkozásában EU-nak bővítési kötelezettségei az export vonatkozásában pedig szűkítési kötelezettségei vannak, amelyek hatásukat tekintve egyaránt a belföldi termelés korlátozásához kell, hogy vezessenek. Kvótacsökkenést ugyanakkor szükségszerűen az árak érdemi csökkenésének kell kísérnie. Ellenkező esetben jelentős cukorimportra kell számítani a vámmentes piacra jutást élvező országoktól. A piac ellátásában a 2000-ik évtől fokozatosan megjelent az import is. A cukor zöme a balkáni országokból jött. Az EU Stabilizációs és Társulási szerződést kötött a nyugat - balkáni országokkal. Ez azt jelenti, hogy ezek az országok meghatározott kvóta erejéig vámmentesen exportálhatnak az EU-ba. 2006 februárjában fogadták el a cukorágazat reformját. Célja, a 7 millió tonnás piaci felesleg felszámolása, a termelés drasztikus visszafogása, illetve ezzel párhuzamosan a világpiaci háromszorosára rúgó belső árak csökkentése és a cukorágazat versenyképességének javítása volt. Ehhez azonban 3,5 – 4 millió tonna cukorkvótáról kellett lemondani. Jelentős változást hozott az árakban: az árcsökkentés 4 év alatt 39 % a cukornál, 42 % a cukorrépánál. 2006 októberében az Eastern Sugar bejelentette kabai cukorgyárának bezárását 108.093 tonna cukorkvótájának visszaadását. Ez a gyár az európai élvonalba tartozott, Közép-Európa legfiatalabb és legkorszerűbb gyárának számított. Szlovákiában és Csehországban hasonlóképpen bezárta a cukorgyárait. Korábban felszállt a hír, hogy el akarja adni gyárait, de ezt a hírt mindvégig tagadta. Az EU kárpótlás olyan összeget kínált, amelyet vevőtől nem kaphatott volna. Lebontásra került az a gyár amely technológiájának, termelőkörzetének köszönhetően biztos nyereség elérésére volt képes.

2007-ben a „reform reformját” fogadta el az EU miniszteri tanácsa. Az új szabály megengedte, hogy cukorkvóták 10 %-áig a termelők maguk kezdeményezzék a kvóta visszaadását. A kárpótlást többszörösére emelte. Egy ideig úgy tűnt, a megmaradó két

⁸ Cukorrépa XXVII 2009/2 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács

érdekcsoport az Agrana és a Nordzucker 30 – 30 % -át adja vissza , ezzel meghagyva egy-egy cukorgyárát. Az Agrana Petőháza a Nordzucker szolnoki gyárát zárja be. Az EU a megmaradó cukortermeléshez ilyen nagyságú kvóta visszaadás mellett 7 euro támogatást ígért 5 éven át. A megmaradó két gyár jó kapacitással, termőhelyi körzettel életképes jövőt remélhetett. Az ez után következő eseményeket a gyár tulajdonosok és a termelők is egészen máshogy magyarázzák. A Nordzucker tulajdonosú gyárak vezetése és a cukorrépa termelők közötti viszony már korábban annyira megromlott, hogy érezhetően egyik fél sem a kompromisszumot kereste.

2008-ban hosszú, többhónapos eredménytelen tárgyalás után jelentette be a Mátra Cukor Zrt. (Nordzucker), hogy 146.454 tonna, azaz a teljes kvótamennyiségét visszaadja és bezárja szolnoki mellett szerencsi cukorgyárát is. A felelősséget a termelőkre hárítja, akik az általa kínált 38 euro/t árat a beszállító termelők nem fogadták el. Ekkor a viszony a gyár vezetése és a cukorrépa termelők között már annyira megromlott, hogy érezhetően egyik fél sem törekedett a megoldásra. A gyári vezetés a felelősséget egyértelműen a termelőkre hárította.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a 2007 évi rendkívül nagy szárazság miatt rekord méretűre szöktek a gabona illetve az olajos magvak árai. Nem először történt, hogy a termelők csak az adott évi felvásárlási árakat nézték. Pedig mindenki számára nyilvánvaló kell, hogy legyen az a tény, hogy a gabona, de ugyanúgy a napraforgó, repce árat is nem a magyarországi termelési viszonyok határozzák meg. Magyarország csupán piackövető a világpiacot tekintetbe véve és nem pedig piac meghatározó. Ez azt jelenti, hogy a felvásárlási árak igen gyors változásúak, előre kiszámíthatatlan ingadozásokat mutatnak.

A 2007 évi magas gabona árakkal szemben az alacsonyabb répa felvásárlási ár nem volt kecsegtető. Ez az ár soha nem látott profit elérését tette lehetővé. Az EU- ba lépésünket követően a répa felvásárlási ára 2005-ben 46,72 euro/ t volt. 2006 –ban 33 euro / t feltétel mellett gond nélkül leszerződtek a szükséges mennyiséget. Ezzel szemben a gyártók az állami vezetés által az utolsó pillanatban beígért + 2 euro / t –val együtt 40 euro/t árat kínáltak a 2008 évi szerződésükben, ami nyereséges termelés biztosított volna. Az Agrana 250 ezer tonnára, a Nordzuckernél is kevesebb répára tudott szerződést kötni a szükséges 0,7 millió tonna helyett. Ekkorra azonban olyan ellenséges viszony alakult ki a gyárvezetés és tulajdonos, valamint a termelői kör között, amit a teljes bizalomvesztés jellemzett. Ugyanakkor a termelők is tisztában voltak azzal, hogyha az összes kvóta feléről lemond a hazai gyártás, akkor extra támogatásra számíthatnak az EU-tól. A Cukorrépa Termelők Országos Tanácsa is több fórumon sugallta a termelőknek mekkora pénzüsszegre

számíthatnak ilyen mértékű lemondás esetén. Mindenki könnyen kiszámíthatta a szállítási joga alapján hány millió forintot fog kapni szerkezetátalakítás jogcímén. Mivel a termelői részvények korábban eladásra kerültek, tulajdonképpen semmi lehetősége nem volt a termelőknek arra, hogy a gyárbezárásokat illetően beleszóljanak az események alakulásába. 2006 őszén egy gyenge kísérlet történt a tulajdonszerzésre, miután nyilvánvalóvá vált, hogy a döntés a gyár kezében lesz. Ezzel a törekvésükkel elkéstek, az adott helyzetben ez nem volt lehetséges.

Merőben más a termelők véleménye szerint a Nordzucker, amely a szerencsi, szolnoki gyárak tulajdonosa volt. Mindent elkövetett azért, hogy a több hónapig tartó tárgyalássorozaton a gyárbezárások felelősségét a termelőkre hárítsa. A két érdekelttség, a Nordzucker és az Agrana, akik a kaposvári és petőházi cukorgyárak tulajdonosai voltak, egymással szemben sem voltak őszinték a szándékaikat illetően. Ahhoz, hogy az 50% kvótalemondást elérjük, elég lett volna, ha mindkét érdekelttség a kettő gyára közül egyikről lemond. Ezzel szemben a Nordzucker Szolnok után 2008 tavaszán bejelentette a szerencsi gyárának bezárását is. Az Agrana vezetése végig kitartott amellett, hogy folytatni kívánja a termelést. Ekkorra azonban petőházi gyárának bezárását bejelentette. Ez a lépés utólag már teljesen feleslegesnek bizonyult. Az AGRANA tulajdonú Magyar Cukor Zrt. 46.717 tonna kvótáról mondott le. A reform hatására összesen 301.266 tonna cukorkvótát és 4 gyárat zártak be Magyarországon. A kvótalemondás meghaladta a 75%-ot. Magyarország ennek fejében több kiegészítő, diverzifikációs támogatáshoz juthatott az EU-tól. A cukorrépa termelők részére a gyárbezárások miatt összesen 91.514.178 Euro került kifizetésre. Egy átlagos termelő több mint fél millió euró támogatást kapott. Még, 2014 évben is hektáronként 150-200 ezer forint jár függetlenül attól, hogy termel répát, avagy sem.⁹ Borbély Ákos (2007) Az Európai Unió cukorpiaci reformjának elosztási és strukturális hatásai Ph.D értekezés, Budapest http://phd.lib.uni-corvinus.hu/254/1/borbely_akos.pdf) letöltés ideje: 2014. március 9.

4. Reform hatása a jelenig

⁹ Borbély Ákos (2007) Az Európai Unió cukorpiaci reformjának elosztási és strukturális hatásai Ph.D értekezés, Budapest http://phd.lib.uni-corvinus.hu/254/1/borbely_akos.pdf) letöltés ideje: 2014. március 9.

Az EU 26 tagállamában átlagban 28%-át adták vissza a kvótáknak. A 4. táblázat bemutatja az egyes országok gyárainak számát a reform előtti időszakban. Majd összehasonlítást tesz a reformot követő négy évesen időszak elteltének hatásaira. Az egyes adatok szembetűnő változást mutatnak. A legtöbb esetben a változásban csökkenést figyelhetünk meg, mely néhány ország tekintetében az összes működő gyár bezárását eredményezte. Magyarország esetében megfigyelhető, hogy a második legnagyobb negatív értéket azaz, - 80,0 % veszteséget szenvedett el a reformot követő időszakban. Lásd 4. táblázat!

A répacukor feldolgozó gyárak számának alakulása

Ország	Kampány		Változás
	2005-06	2010-11	2010-11 2005-06
AT – Ausztria	3	2	-33,3%
BE – Belgium	6	3	-50,0%
CZ - Cseh köztársaság	11	7	-36,4%
DE – Németország	26	20	-23,1%
DK – Dánia	3	2	-33,3%
EL – Görögország	5	3	-40,0%
ES – Spanyolország	11	5	-54,5%
FI – Finnország	2	1	-50,0%
FR – Franciaország	30	25	-16,7%
HU – Magyarország	5	1	-80,0%
IE – Írország	1	0	-100%
IT – Olaszország	19	4	-78,9%
LT – Litvánia	3	2	-33,3%
LV – Lettország	2	0	-100%
NL – Hollandia	3	2	-33,3%
PL – Lengyelország	40	18	-55,0%
PT – Portugália	1	0	-100%
SE – Svédország	2	1	-50,0%
SI – Szlovénia	2	0	-100%

SK – Szlovákia	3	2	-33,3%
UK - Egyesült Királyság	6	4	-33,3%
EU -25	183	102	-44,3%
BG – Bulgária	1	0	-100%
RO – Románia	5	4	-20%
EU -27	189	106	-43,9%
CH – Svájc	2	2	0,0%
TR – Törökország	30	33	+10,0%
CIBE	221	101	-36,2%

4. táblázat

Forrás: Cukorrépa XXX. évfolyam 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 6. o.¹⁰

Lengyelország és Csehország 21 %-ot veszített az Eastern Sugar kivonulása miatt. Szlovákia a feléről mondott le, Románia szinte teljesen megtartotta. Ilyen nagyarányú, 80%-os visszaadás csak hazánkban történt. Szlovákiában és a Baltikumon a reform hozzánk hasonlóan zajlott. Csehországban 3 kisebb gyár is túlélte és a mai napig termel. Lengyelország 70 cukorgyárának a legnagyobb része 1-2000 tonna kapacitású kisüzem. A piac 70%-a 3 német érdekcsoport kezébe került, de hazánkénál jóval lassabban. Az állami cukoripari holding a mai napig 7 cukorgyárat működtet.

A megmaradt 105 ezer tonna kvóta előállításához mintegy 750 ezer tonna cukorrépa megtermelése szükséges, melyet 13-14 ezer ha-on lehet előállítani. 2008-ban a megmaradt gyár 6.500 ha-ra tudott szerződni. Az előző évi magas gabona és olajos magvak árai nem kedveztek a répatermelési kedvnek. A répaár és a hozzá tett nemzeti támogatás már tisztességes jövedelem elérést tette lehetővé. A gyár 50 km-es körzetében, ami a szállítási költségeket tekintve a legkedvezőbb távolság lenne, sorra adták vissza aláíratlanul a szerződést. Gyakorlatilag 2 dunántúli és egy alföldi beszállítónak köszönhetően, akik önmaguk 2500 ha termelését vállalták be, s így maradt életben a gyári termeltetés. Az ő példájukat követte pár kisebb termelő, így indulhatott el a gyár. Az időjárásnak köszönhetően ezen a csekély területen rekordtermés született. Természetesen gabonából is, így azok árai az

¹⁰ Cukorrépa XXX. évfolyam 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 6. o.

előző 2007 évhez képest a felére csökkentek. 2009-től a terület 14-18000 hektár között mozgott. 5 év átlagában a jövedelmezőség a legjobbnak mondható a kukorica mellett.

A 5. táblázaton látható adatok megmutatják a cukorrépa hektáronkénti bevételének alakulását, mint euróban, mint forintban nézve a 2008-2013 tartó időszakban. Az egyes évek hektáronkénti (HUF) összegére vetítve a körülbelüli 500.000 Ft-os hektáronkénti költséget elmondható, hogy a szántóföldi növények közül a cukorrépa termesztésen figyelhető meg a legnagyobb haszonkulcs, azonban ehhez átlagban a 40 euró/t körüli répaár, az 60 t/ha-onkénti termésátlag és a körülbelüli 290 HUF/EURO árfolyam szükséges.

A Hektáronkénti bevétel alakulása 2008-2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Répaár + támogatás	42,53	39,79	36,53	44,80	49,21	43,19
Termésátlag (t/ha)	71,88	56,34	59,00	60,62	49,50	55,35
Hektáronkénti bevétel (EUR)	3057	2 242	2 155	2 716	2 436	2 391
Árfolyam (HUF/EUR)	240,68	271,84	282,10	285,05	284,22	299,75
Hektáronkénti bevétel (HUF)	735 781	609 381	608 047	774 116	692 395	716 595

5. táblázat

Forrás: Csima Ferenc, Adonyban és Szolnokon előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.¹¹

Az EU cukorpiaci kvótaszabályozása 2016/2017 cukorgazdasági év végéig fennmarad, a kvóta rendszer megszűnésére 2017 októberében kerül sor.

A cukorkvóta kivezetése után megnyílik az elvi lehetősége annak, hogy a hazai cukoripar ismét bővüljön. Elméletileg nem lesz akadálya annak sem, hogy a kaposvári gyár bővítse kapacitását, vagy más cukorgyárak induljanak be. Azonban az európai uniós versenytársak is bővíteni kívánják kapacitásaikat.

¹¹ Csima Ferenc, Adonyban és Szolnokon előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.

5. Mi várható a cukorkvóta eltörlése után

Milyen lehetőségei vannak Magyarországnak a cukorkvóta eltörlése után?

Vannak olyan érdekeltségek, akik a cukorrépa termelés felhagyása mellett kampányolnak.

Mi a javaslat a répa kiváltására?. Elsősorban az izocukor gyártó Szabadegyháza aki várja a répacukor felszabadulását. Jelenleg 100 ezer tonna körüli izocukor mennyiséget állít elő kukoricából, de ennél nagyobb mennyiséget is képes lenne gyárkapacitásának bővítése miatt. Felmerül a kérdés, vajon mi az a legmagasabb kukorica ár, amiért még nyereséges az izocukor előállítás. Láthattuk, hogy a 2007 évi magas árakat, ami helyenként akár 70.000 t/ha is volt, elbírta a gyártás. A kukoricát hazánkban 1.200.000 hektáron termesztik.

Lényegesen kisebb az önköltsége (átlagban. 220.000 Ft/hektár), mint a cukorrépának (átlagban 500.000 Ft/hektár). Termesztése egyszerűbb. Nem igényel különösebb szakmai tudást. A gépesítéséhez nem kellenek speciális gépek. Ami nem mondható el a réparól, aminek termesztését a mezőgazdaság nehéziparaként szokták emlegetni. Az önköltsége a legnagyobb a termesztett növényeink között. A gépparkja rendkívül specializált, mivel az egyes folyamatokat külön eszközökkel végzik. Nagy szakmai tudást igényel. Viszont a kukorica ára kiszámíthatatlan 2.000-7.000 Ft/100kg között mozog. Ez növeli a termelők kiszolgáltatottságát. Ezzel szemben a cukorrépánál a kampányt követően, januárban megkötöttek a szerződések, ami garantálja az árat. Azt is tudjuk, a talpon maradt Agrana fizetőképességéhez nem fér kétség, mindig időben, a szerződésben meghatározott árat fizeti. Nem egy példa volt rá, hogy a leszerződött kukoricánál a felvásárló inkább kötbért fizetett, csak a kialakult árat ne kelljen kifizetni a világpiaci árak mélyzuhanása miatt. A cukorrépát a termelőtől a gyár legkésőbb január első hetéig elszállítja. Addig sem igényel tárolási kapacitást, hiszen kint marad a szántóföldön depóban. A kukoricát sokszor májusig vagy rosszabb esetben akár a következő termés beérkezéséig tárolni kényszerül a gazda. Nem elhanyagolható a cukorrépa munkaigénye, ami egészen az év végéig is ad munkát. Sokan panaszkodtak a répatermelés felhagyása után, hogy a répa kiesése miatt lerövidül a dolgozók foglalkoztatása, nem tudnak munkát adni az embereknek. Ezek a gazdaságok sokszor az őszi munkák befejezését követően munkanélküli segélyre küldik a felesleges dolgozóikat. Az egész vegetáció folyamán nagyobb a munkaerő igénye a cukorrépának.

2008-ban amikor az Alföld mindkét gyára bezárt a tavasz folyamán, rögtön, egy héten belül jelentkeztek a hibridkukorica vagy zöldborsó és csemegekukorica termeltetők, hogy a már megkötött szerződésüket felbontják. Helyenként 40%-al csökkentették a szerződési árakat.

Könnyen belátható, ha szűkül a termelt növény fajták köre, a gazdálkodók bele eshetnek abba a csapdába, hogy konkurencia növény hiányában nyomott árakon lesznek kénytelenek termelni. A kukoricáról sem mondható el, hogy hazánkban mindenkor, minden időjárási viszonyok között biztosan magas termést lehet elérni. Az utóbbi tíz évben a termésátlag a cukorrépához hasonlóan nőtt. De itt is jelentkezik az évjárattól függő termésingadozás. Különösen a 2012 extra száraz időjárása bizonyította be a gazdák számára, hogy nincs igazuk abban, hogy 100 tonna/hektár kukoricát minden évben elő tudnak állítani magas termelési színvonal mellett. Július végére már jelentős leszáradások mutatkoztak. Olyannyira alacsony volt a terméskötés, hogy bizonyos táblákon a betakarítás értelmét veszítette. Ez nem csak az alföldi táblákat érintette, hanem éppen a kaposvári cukorgyári körzet Somogyi dombvidéke volt az egyik legnagyobb termésveszteségű körzet. Lásd 1. kép!

1. kép

Forrás:<http://www.agroinform.com/forum.php?act=showTopic&id=799&page=128&order=created> letöltés ideje: 2014. április 10.¹²

Mind a termésingadozás mind az évente ingadozó felvásárlási árak nem indokolják, hogy a termelők felhagyva a cukorrépa termeléssel kukoricát termeljenek. Bár a jövedelmezőségét tekintve a kukorica versenyképes a cukorrépával, azonban hangsúlyozni kell, hogy a 2014-es átmeneti évet követően a cukorrépának 40 Euro/t árszínvonalon kell

¹²<http://www.agroinform.com/forum.php?act=showTopic&id=799&page=128&order=created>
Letöltés ideje: 2014. április 10

mozognia, ahhoz, hogy a kimagasló jövedelmezőségét garantálja. Feltételezve a 290-300 Ft-os euro árfolyamot.

A gyárbezárásokat követően a CTOSZ (Cukorrépa Termelők Országos Szövetsége) kampányolt a Stevia nevű növény termesztése mellett. Ez egy Dél- Amerikában honos, az indiánok által termesztett és fogyasztott édes ízű lágyszárú növény. Lásd 2. kép!

2. kép

Forrás: <http://stevia.uw.hu/kepek.html> letöltés ideje: 2014. április 10.¹³

Nem igazán érthető a CTOSZ állásfoglalása. Igaz, hogy édesítőképessége harmincszorosa a cukorrépáénál, de vajon átgondolt-e a növény hazai honosítása? Ismerjük-e eléggé igényeit? Van-e piaca? Van-e kidolgozott termelési technikája? Vagy csupán vágjunk bele kis cserepekben termelni aztán lesz ami lesz? Véleményem szerint inkább azt a növényt kellene teljes vállbedobással támogatnia a szövetségnek, amelynek termelését koordinálni hivatott, azaz a cukorrépát.

¹³ <http://stevia.uw.hu/kepek.html> letöltés ideje: 2014. április 10.

3. kép

Forrás: Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa¹⁴

Milyen eséllyel folytatható a répa cukorgyártás Magyarországon a 2017 évi kvóta felszabadítás után?

Az AGRANA mindvégig kitartott amellett, hogy fent kívánja tartani magyarországi termelését. Ezt támasztják alá a reform óta végrehajtott óriási fejlesztései. 2007-ben biogáz üzem létesítését kezdte meg. Ebben a cukorgyártás melléktermékeinek, répaszelet, répatörmelék fermentálására készült. 2012-ben az összes energiaigényének a háromnegyedét 2013-ban 100%-át ebből elégítette ki. Ezzel két nagy problémáját oldotta meg:

1. Az óriási földgázigényt. Tudvalevő, hogy a hazai földgázárak messze meghaladják a térség összes országának árait.

2. A répaszelet elhelyezésének problémáját. Hosszú évek óta állandó vita téma volt a répaszelet elhelyezésének költsége kit illet? A gyárat vagy a termelőket? A hazai állatállomány folyamatos csökkenése miatt egyre kevesebb mennyiség volt feleltethető a tehenészetekben. Megsemmisítése nagy költségű, ugyanakkor környezet szennyezési problémákkal is számolni kell.¹⁵ Ezen bekezdést a Cukorrépa újság Sopronhorpács 2007/2 példányszámának elmondásából következtettem.

¹⁴ Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa

¹⁵ Cukorrépa újság Sopronhorpács 2007/2

„A beruházás teljes összhangban van a második Nemzeti Környezetvédelmi Programban meghatározott legfontosabb célkitűzések közül a levegővédelem, a megújuló energiaforrások termelésének és felhasználásának növelése prioritásokkal.”¹⁶ A szó szerinti idézetet a Cukorrépa XXV. évfolyam Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 2007/2 17. oldala szolgáltatta.

A cukorgyár a város területén belül fekszik. A melléktermékek közel 200 ezer tonnája a gyáron belül 2013-ra 100 %-ban felhasználásra kerül. Ezzel a szállító járművek kipufogógáza által okozott környezetszennyeződés csökken. Kisebb a lakóövezetek zaj-és rezgés terhelése. Az utak állaga kevésbé romlik, de kisebb a közúti balesetek kockázata is.

Az új erőmű mellett a technológia valamennyi elemében korszerűsített vagy bővített. A bezárt gyárak használható berendezéseit beépítette. 2013 novemberében 60 ezer tonnás félgömb formájú cukorsilót avattak a gyárban. A beruházás 3 Mrd forintba került. Ezzel együtt az elmúlt 5 évben összesen 10 Mrd forint feletti összeget ruházott be az Agrana Kaposváron. Ezen az ünnepélyes átadáson rész vett Orbán Viktor miniszterelnök is, aki így nyilatkozott:

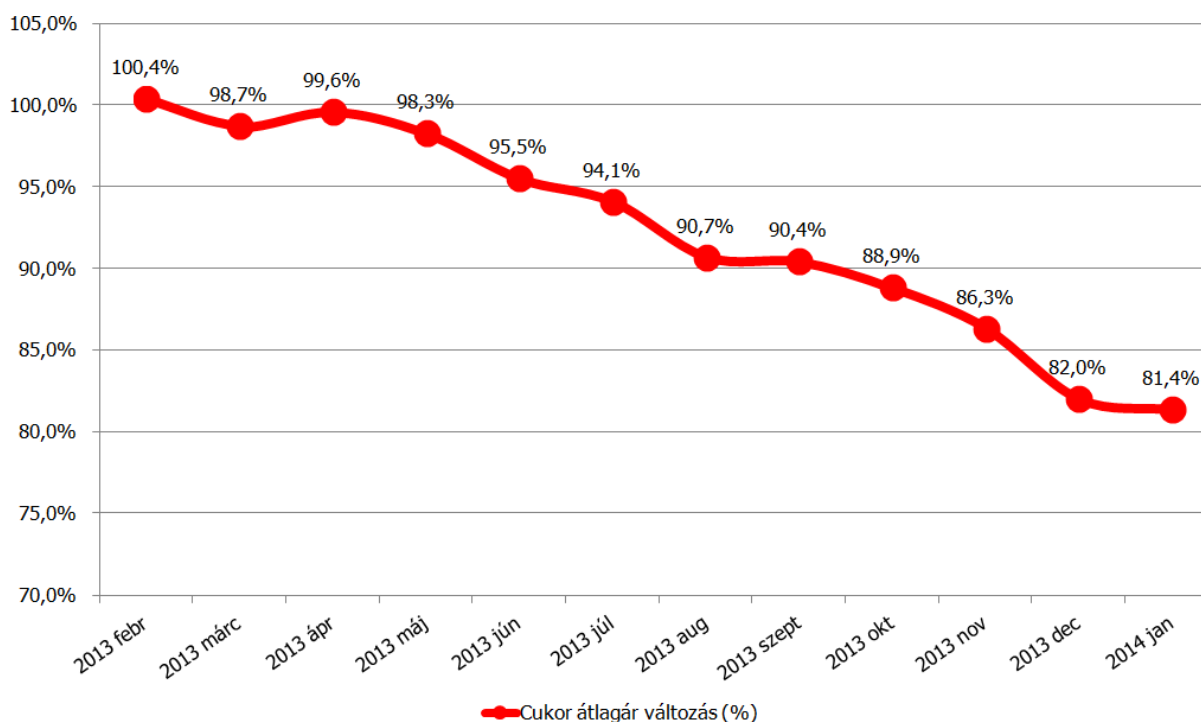
„A kormányzat célja, együtt a gyár tulajdonosaival és vezetőivel, hogy a cukorrépa-termelés és a cukorgyártás nemzetgazdasági jelentőségét megőrizzük. Közös célunk továbbá, hogy ezt az ágazatot bővítsük. Miután mi úgy gondoljuk, hogy Önöknek és a cukoriparban dolgozóknak van esélyük, hogy immár kvóta nélkül, szabadkereskedelmi körülmények között zajló cukorgyártási versenyben ne csak talpon maradjanak, hanem sikeresek legyenek, bízunk Önökben, és azt gondoljuk, hogy meg tudják oldani ezt a feladatot, ezért a kormány úgy döntött, hogy a cukoriparnak juttatott állami támogatási rendszereket a jövőben is fönnt fogjuk tartani.”¹⁷ A tartalmi idézetet a Cukorrépa XXXI. évfolyam 2013/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 1. oldala szolgáltatta.

¹⁶ Cukorrépa XXV. évfolyam Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 2007/2 17.

¹⁷ Cukorrépa XXXI. évfolyam 2013/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 1. o.

Ezután a nevezetes esemény és a kampányzárást követően, decemberben a cukorgyár megkezdte a tárgyalásokat a 2015 évi szerződésekre. Ajánlatuk 30,09 EUR/ tonna kvóta répa, 2013-ban 38 EUR/t répa árat fizetett. A csökkentést a cukorpiaci helyzet alakulása és az ÁFA problémák indokolják. Lásd 2. grafikon!

1 kg-os kiszerezésű normálkristály cukor átlagára (2013 jan = 100 %)

2. grafikon

Forrás: Csima Ferenc szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnokon előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.¹⁸

A grafikon bemutatása az adonyi és szolnoki cukorrépa termelői gyűléseken a gyár árcsökkentésének magyarázatául szolgált. A fehércukor jegyzések csökkenő tendenciát mutatva, 2012. szeptemberi 427 EUR/t árról 2013. decemberére 320 EUR/t-ra csökkent.

ÁFA csaló láncok épültek ki, akik a jelenlegi nagyon magas 27%-os áfát kihasználva jogtalan előnyben vannak a gyári értékesítéssel szemben. Ezt a problémát egyrészt az ÁFA csökkentésével lehetne elérni. Számítások szerint 10% körüli áfánál a lánc működtetése már nem éri meg. Másrészt, a gabonához hasonlóan a fordított ÁFA bevezetése is megoldás lehet. A Nemzetgazdasági Minisztérium benyújtotta erre vonatkozó kérelmét Brüsszelnek 2013.

¹⁸ Csima Ferenc szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnokon előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.

november 27-én. A kérelem elbírálása folyamatban van. (körülbelül 1,5 év). Az eredményes hatósági ellenőrzések szintén gátjai az adócsalásoknak.

2014. februárjában a 2008 tavaszihoz hasonló helyzet alakult ki. A hónap közepén aláírt beszállítói szerződése nem volt a gyárnak. Az AGRANA általa kínált ára felemelésére (30,09 euro/répatonna) többszöri tárgyalás után sem mutatott hajlandóságot.

2014. évet az EU átmeneti évnak nyilvánította, amelyben közvetlen termeléshez kötött nemzeti támogatást nem engedélyez. Az ez évi választások miatt a kormány sem kívánt konkrétan nyilatkozni, milyen lépésekkel szándékozik támogatni a cukorrépa-termelést. Két dologban nem volt hasonló a helyzet a kvóta visszaadás évéhez képest. Egyik fél sem, se a gyár, se a beszállító nem kap azért pénzt, ha abba hagyja a termelést. A vállalati vezetés és a termelők közti kapcsolat jó, mindvégig tárgyalóképes maradt. A szerződéskötés 2014. március második hetéig elhúzódott, a végeredménye 9.800 hektár szerződött terület, a tavalyi 16.000 hektár helyett.

A Vidékfejlesztési Minisztérium termelést segítő konstrukciót jelentett be március 12-én, kicsit megkésve. A tervezett támogatási rendszer első elemeként a Vidékfejlesztési Minisztérium 600 millió forint támogatást nyújt a 2014. évre, termeléshez kötötten a gazdáknak. A támogatás mértéke 3 euro/répatonna de legfeljebb 15.000 euró gazdálkodónként. Ezt követően a támogatási rendszer második elemeként a tárca a szerződött mennyiség és terület függvényében a korábbi nemzeti kiegészítő bázisán további legfeljebb 1,57 milliárd forintnyi támogatást nyújt a termelőknek.

A Közös Agrárpolitika támogatási rendszerének változása miatt 2015-től a VM-nek már lesz lehetősége – más ágazatok mellett-a cukorrépa termelést közvetlenül segítő, teljes egészében termeléshez kötött támogatás uniós pénzből történő kifizetésére. (Vidékfejlesztési Minisztérium Sajtóirodája). A 404 euro/t cukor referencia árhoz 26,29 euro/t répa minimum ár tartozik. Ezen az áron azonban Magyarországon nem lehet jövedelmezően cukorrépát termelni.

A források a következő évtől biztosítottak a termelés támogatására 2017-ig, ami hektáronként plusz 10 euro/t támogatást jelent a termelők számára. Ezzel együtt a cukorrépa ára 40 euro/t árszínvonalnak ígérkezik a 2014-2017-es időszakban. Hazánk cukorfogyasztása 300 ezer t/ év körül alakul. Ennek jelenleg csupán az egyharmadát termeljük meg, 40-45 ezer hektáron elő lehetne állítani hazán cukorszükségeltét. További fejlesztéssel a megmaradt cukorgyár is képes lenne ezt a mennyiséget feldolgozni. De épülhetne új cukorgyár is. Tudomásom szerint az állam részéről is támogatott ez a lehetőség. Gyárat építeni ott lehet, ahol van nyersanyag, azaz cukorrépa. Ennek esélye az Alföldi régióban konkrétan a volt kabai

cukorgyár körzetében lehet. Ez a terület adja a legmagasabb termésátlagot. A kormány kiemelten kezeli a Jászság öntöző vízzel való ellátását, e téren nagy fejlesztéseket tervez. Nem kizárható az a szándék, hogy ott épüljön cukorgyár. Azonban ezen információk nem hivatalosak, nem tényyszerűek.

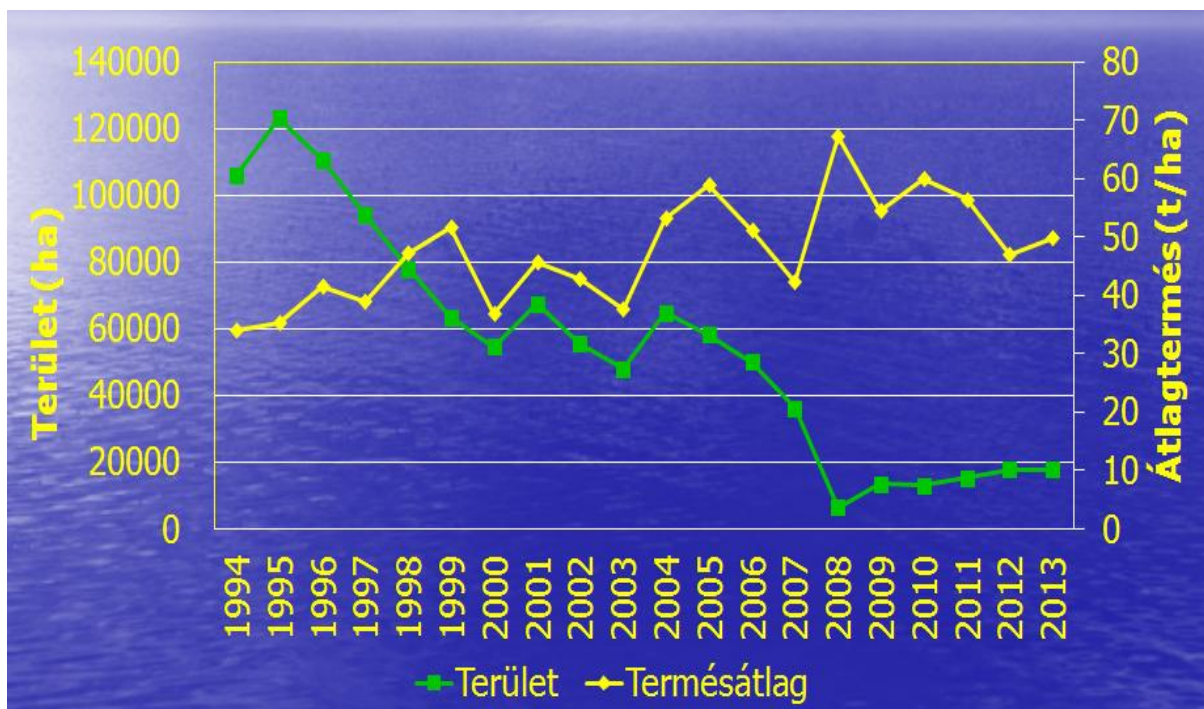
Véleményem szerint, ahhoz, hogy 2017 után a kvótaszabályozás eltörlését követően, a beszállítói, termelői kör versenyképes legyen, elengedhetetlenül növelni kell hatékonyságukat.

6. A cukorgyártás feltámasztásának lehetőségei

A szállítási távolságunk az európai átlag háromszorosa, azaz 120 km. Ezért célszerű lenne a gyár 40-50 km-es körzetében termeltetni a cukorrépát. Ilyen távolságból a 2013-as adatokra hivatkozva az 1 tonna répa szállítási költsége 800 Ft/t, ezzel szemben a messzebb eső területekről, mint például a Hajdúságból ez a költség 2500 Ft/t emelkedik. A Kaposvár környéki termelőknek, azonban lehetőségük van Horvátországba, konkrétan Verőcére és Eszékre termelni. A horvát gyárak a hazainál 10 euróval többet fizetnek az átvett cukorrépáért. Így konkurenciaként jelennek meg a hazai iparral szemben. Ugyanis nem terheli őket a szerkezetátalakítási illeték, mivel a cukorrépa reform idején még nem tartoztak az Európai Unióhoz. Ugyanakkor vámmentesen exportálhatnak Magyarországra cukrot. A termelők egy évet kihagyva nem veszítik el szállítói jogukat a hazai gyárba. Így, ha éppen jó a gabona vagy olajosok ára, akkor inkább nem, vagy csökkentett területen folytatják a cukorrépa termelést. Az alföldi termelők jobban ragaszkodnak a termeléshez, a jobb adottságuk miatt és valószínű annak reményében, hogy életben tartva a termelést, jó eséllyel pályázhatnak új cukorgyár építésére.

A cukorrépa és ezzel a hazai cukorgyártás fennmaradásához elengedhetetlenül szükséges a termésátlag további növelése. A statisztikai adatok jól mutatják, hogy, a közel 20 évben jelentősen nőtt a cukorrépa gyökértermése az agrotechnikának és vetőmag minőség javulásának köszönhetően. Lásd 3. grafikon!

A cukorrépa vetésterülete és termésátlaga 1994-2013

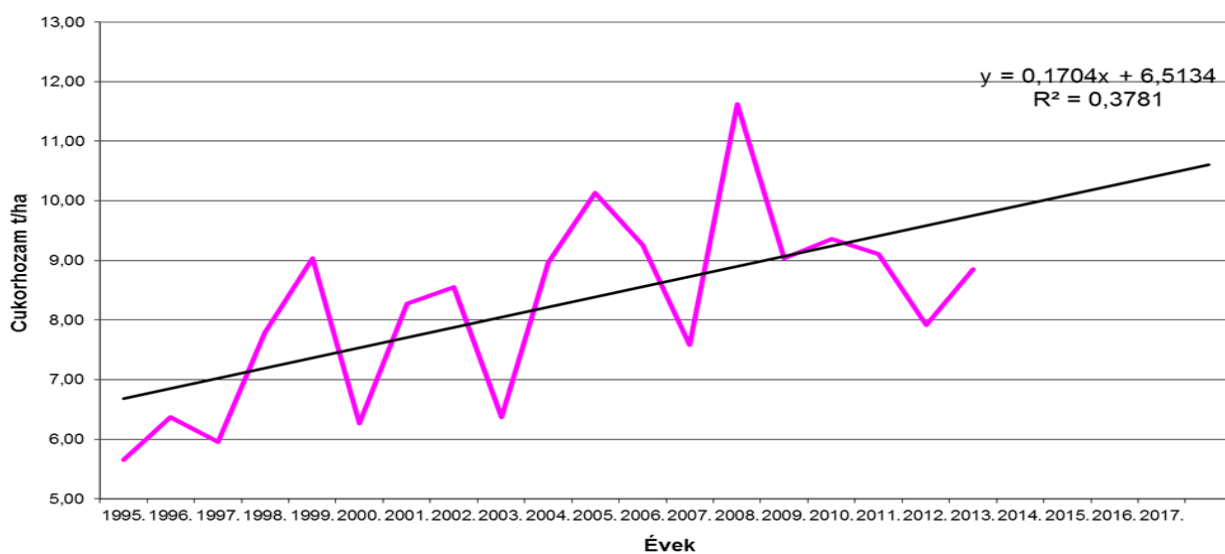
3. grafikon

Forrás: Saját szerkesztés Kelemen István Budapesten a vizsgálóbizottságnak bemutatott prezentációjából valamint a 2011-2013 KSH Statisztikai Tükör adatai alapján¹⁹

A gyökértermés mellett a cukortartalom nagysága határozza meg az egy hektáron elért cukortermés nagyságát. A cukorgyári kimutatás szerint ebben is emelkedés követhető nyomon. Lásd 4. grafikon!

¹⁹ Saját szerkesztés Kelemen István Budapesten a vizsgálóbizottságnak bemutatott prezentációjából valamint a 2011-2013 KSH Statisztikai Tükör adatai alapján

Cukorhozam 1995-2013

4. grafikon

Forrás: Csima Ferenc, szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnok előadott nem publikus prezentációja 2014.február 13.²⁰

Mégsem lehetünk elégedettek, ha megnézzük az egyes országok mutatóit.

Országokénti eredmények 2013

Ország	Termésátlag (t/ha)	Cukortartalom (%)	Cukor hozam (t/ha)
Románia	40,0	16,3	6,5
Horvátország	52,0	16,0	8,3
Olaszország	54,5	15,4	8,4
Magyarország	54,2	16,3	8,8
Görögország	58,0	15,3	8,9
Szlovákia	52,4	17,0	8,9
Csehország	60,5	17,5	10,6
Németország	63,2	18,0	11,4
Ausztria	68,5	17,3	11,8
Svájc	68,0	17,4	11,8
Hollandia	76,0	16,8	12,8
Belgium	72,0	17,9	12,9
Spanyolország	85,0	17,0	14,5

6. táblázat

Forrás: Csima Ferenc, szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnok előadott nem publikus prezentációja 2014.február 13.

²⁰ Csima Ferenc, szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnok előadott nem publikus prezentációja 2014.február 13.

Agrana csoport 2013 évi eredmények

	Termésátlag (t/ha)	Cukortartalom (%)
Ausztria	68,5	17,33
Csehország	60,5	17,24
Szlovákia	56,5	16,00
Magyarország	54,2	16,34
Románia	40,5	17,24

7. táblázat

Forrás: Csima Ferenc, szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnok előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.

Az Agrana gyárai közül csak Romániánál nagyobb a termés potenciálunk.

6.1 Szárazságtűrő fajták alkalmazása

A szárazság tűrő fajták használata egyik lehetőség a termésátlag növelésére. A felhasznált vetőmagok, melyek mindegyike külföldről származik, a hazai cukornemesítés privatizációjának köszönhetően, genetikájukat tekintve képesek a hektáronkénti 20 tonna cukorhozam elérése. A nemesítés újabb és újabb fajtákkal jelentkezik a piacon, melyek minőségben és genetikát tekintve jobbak a korábbiaknál. A nemesítés könnyebbé vált a cukorrépa teljes genomjának megfejtésével, melyet német és spanyol kutatók térképeztek fel.

A nemesítő háznak, követve az éghajlat változást szárazságtűrő fajták nemesítését kellene szorgalmazni. Erre való törekvéseket látunk. A SESVANDERHAVE belga cég több ezer kisparcellás kísérletet állít be Sopronhórpácson, Jászapátiban, Mezőfalván, Hódmezővásárhelyen. Az itt legjobban szereplő fajtákat tesztelik szárazságtűrésre az ország 26 különböző termőhelyén. Lásd 8. táblázat!

A SESVANDERHAVE fajták nagyparcellás kísérleti eredményei 2013

Kísérleti hely	Petőfi Termelő Szövetkezet, Szalkszentmárton			Hidrás, Szil			Kun Farm, Kiskunlacháza		
Betakarítás	2013. október 02.			2013. október 12.			2013. október 24.		
Fajták	Súly	Cukor	Cukor	Súly	Cukor	Cukor	Súly	Cukor	Cukor
	t/ha	%	t/ha	t/ha	%	t/ha	t/ha	%	t/ha
CUCOREDES	-	-	-	77,1	16,53	77,1	-	-	-
HARMONY	49,5	17,65	8,73	92,6	15,84	92,6	91,41	17,94	16,4
PREDATOR	-	-	-	65,7	16,72	65,7	-	-	-
HURRICANE	52,5	18,09	9,49	84,2	16,27	84,2	91,44	18,36	16,8
FENEC	126	17,86	22,5	75,4	16,97	75,4	92,99	17,6	16,4
MOOSE	84	17,61	14,79	84,9	15,65	84,9	95,54	17,86	17,1
BISON	84	17,44	14,65	-	-	-	-	-	-
KARPATY	42,4	17,33	7,34	82,3	15,75	82,3	97,07	18,27	17,7
SAVARIA	-	-	-	85,5	16,11	85,5	-	-	-
SC 651	-	-	-	-	-	-	97,37	18,37	17,9
Kísérleti átlag	71,1	17,79	12,64	80,9	16,3	80,9	87,47	17,82	15,6

8. táblázat

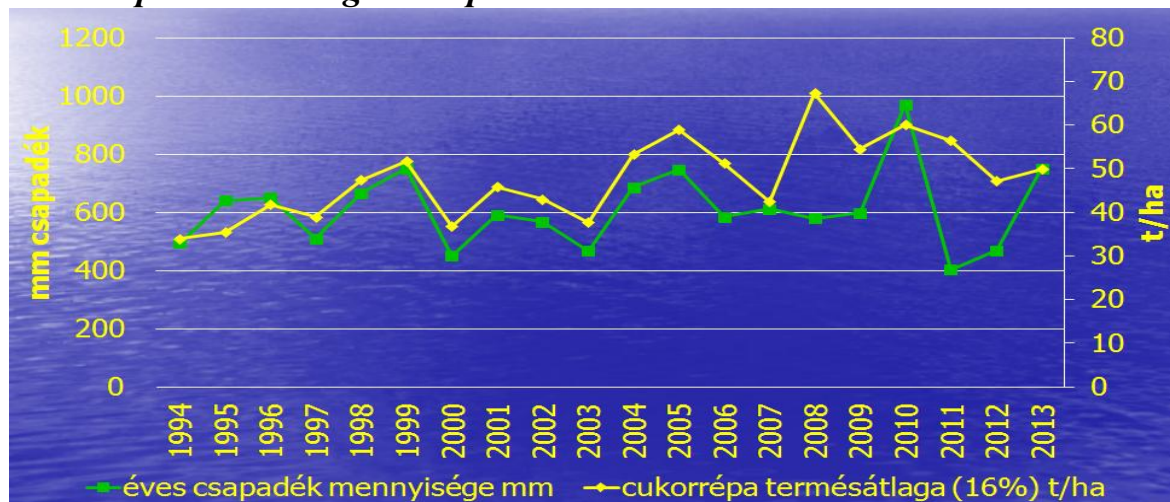
Forrás: Sesevanderhave <http://www.sesevanderhave.com/HU/demo-kiserleti-eredmenyek-2013> letöltés ideje: 2014. március 14.²¹

²¹ Sesevanderhave <http://www.sesevanderhave.com/HU/demo-kiserleti-eredmenyek-2013> letöltés ideje. 2014. március 14.

6.2 Öntözésfejlesztés

Megvizsgálva az elmúlt évek terméseredményeit, könnyen belátható, hogy az aszályos évek drasztikus csökkenést eredményeznek, ugyanakkor a kiemelten magas csapadék az átlagosnál nagyobb terméshozam elérését teszi lehetővé.

Cukorrépa termésátlaga a csapadék tükrében

4. grafikon

Forrás: Saját szerkesztés a www.ctosz.hu és a www.met.hu alapján²²

A klímaváltozás hatására melegszik az éghajlat, csökken a csapadék és gyakoribbá válnak a szélsőségek. Az elmúlt 10 évben megerősödött a sivatagi leszálló légáramlás. Emiatt az Azori szigetek felett kiterjedt anticiklon alakult ki lezárva a trópusi nedves levegő útját. Ennek magyarázata, hogy globálisan csökkent a hőmérséklet különbsége Észak és Dél között. Gyengébbé vált a légmozgás a trópusok és az Északi-sarkvidék között. A sarki jégtakaró zsugorodik a globális felmelegedés miatt. 1979-2000 között az északi sarki jég kiterjedése a felére csökkent. E folyamat hatására gyakrabban számíthatunk Európa középső területein szárazságra. A klíma modell előrejelzések szerint az évszázad közepére 1 hónappal hosszabb lehet a nyár és 1 hónappal rövidebb lehet a tél. Egyre többször számíthatunk aszályos periódusra nagy, 40°C-os melege. A klímaváltozás negatív hatása még a csapadék egyenetlen eloszlása illetve hiánya. Magyarországon a cukorrépa sikeres termesztésének a feltétele a vízellátottság.

Tavasszal a kelés elengedhetetlen feltétele a megfelelő talajvíztartalom. Ennek hiányában a kelés hiányos, a nem megfelelő tőszám mellett azonos költséggel csak kisebb termés érhető el. A Nyári hónapokban amennyiben nem érkezik kellő mennyiségű csapadék, a

²² Saját szerkesztés a www.ctosz.hu és a www.met.hu alapján

répa leveleit elveszti, majd a megérkező víz hatására újra képz. Ehhez a répatestben felhalmozott energiát használja, azaz mind a cukortartalom mind pedig a gyökérsúly csökkenni fog. A gyenge kelést, vagy levélvesztést öntözéssel megakadályozhatjuk. Magyarországon az 1 főre jutó vízkészlet 12 m^3 évente. Azonban a folyók, patakok, más vízfolyások egyenlőtlenül oszlanak el az országban. A külföldről érkező 112 km^3 víz, tranzit jellegű, gyorsan átfolyik az országon, sőt $5\text{-}6 \text{ m}^3$ -vel is gyarapodik útközben. Ez annyit jelent, hogy három Balatonnyi vizet engedünk ki felhasználatlanul az országból. A jelenlegi öntözővíz hálózatunk 600 m^3 víz felhasználását teszi lehetővé fejenként.²³ Tartalmi összegzés a Cukorrépa XXX. évfolyam. 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 13. oldaláról.

Magyarországon ma 80-100 ezer hektár öntözhető. A csatornák és vízszivattyúk javításra, tisztításra szorulnak. A kormányzati aszálystratégia 100-150 záportározó és 8-12 nagyméretű víztározó építését tervezi.

Évek óta, különösen egy aszályos év után felkapott téma az öntözés fejlesztése. A probléma megoldásának orvosolására 2013. július 1.-vel felálltak az öntözési hivatalok, amelyek feladata lesz az öntözés lehetőségének megteremtése és az ezzel járó költségek meghatározása. 2014. márciusában az Agrárkamara felmérte a gazdálkodók öntözési szándékát, melynek eredménye alapján további 300 ezer hektáron lenne igény, öntözési lehetőségekre. A termésbiztonság érdekében mindenképpen el kell mozdulni arról a szintről, ahol ma áll az öntözés. Érdemes lenne ösztönözni a cukorgyár 40-50 km-es körzetében a fejlesztést, hiszen ott szinte a nullával egyenlő az öntözött területek száma.

A Kormány márciusban bejelentette, hogy ingyenesen juttatja a vizet a gazdák számára. Ez a cukorrépa termelési költségét akár 150 ezer forinttal is csökkentheti hektáronként azoknál, akik háromszor 50 mm-t használnak fel. Eddig 1 mm kijuttatása ezer forint költséggel járt. Az ilyen területek viszont hektáronkénti 80-90t termés elérésére képesek, 650 ezer Ft/hektár önköltség mellett. Amellett, hogy létszükséglet az öntözhető területek nagyságának növelése, fontos tényező, hogy az állam ingyenesen, de legalábbis jutányos áron tegye hozzáférhetővé az öntözővizet a gazdálkodók számára. A 9. táblázat bemutatja a mezőgazdasági vízfelhasználást a 2000-2011-ig évekre bontva. Az egyes évek többnyire elég eltérő tendenciát mutatnak, melyet az időjárás azaz, a csapadékmennyiség befolyásol. Remélhetőleg, ha az állam ingyenes vízfelhasználást engedélyez a termelőknek az öntözésre való hajlandósága emelkedni fog, ezáltal öntözni kívánt területeken a termelőket technológiai fejlesztésekre sarkalja, amely egyben termésátlag növekedéséhez vezethet.

²³ Cukorrépa XXX. évfolyam. 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 13. o.

Mezőgazdasági vízfelhasználás 2000-2011-ig

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
értékesített vízüntőzésre összesen (millió m ³)	215,8	110,7	157,7	189,2	109,0	56,8	69,9	162,7	143,3	161,1	55,0	105,2
vízjogilag engedélyezett terület (ezer/ha)	235,5	231,2	225,1	225,8	226,0	223,1	199,7	188,8	208,1	202,1	173,8	182,5
öntözött terület (ezer/ha)	125,3	105,3	123,4	126,9	93,0	68,4	68,4	82,1	93,7	99,7	54,6	72,7

9. táblázat

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_uw001.html letöltés ideje: 2014.04.14.²⁴

6.3 Költségcsökkentés

Az általunk elért cukor hozammal nem leszünk versenyképesek. Különösen egyértelművé válik ez, ha megvizsgáljuk az 1 hektárra jutó költségeket. Németország, Belgium 1500-1600 eurós költséggel termel 12-13 tonna/hektár cukrot. Magyarországon ugyanekkorra költség jut a 8,9 tonna hozamra. Ha versenyképesek akarunk lenni, termésmenővelést költségcsökkentés mellett kell elérni. A költségek egy jelentős részét a vegyszer és műtrágya adja. Ezek beszerzését, egy termelői csoportot kivéve, mindenki maga végzi. Könnyen belátható, ha közösen egy vásárlóként jelennének meg a gazdák, akár a gyár szervezésében, hasonlóan a vetőmaghoz, jelentős árengedményt tudnának elérni, mely akár 30%-ot is elérhet. Ehelyett mindenki saját maga végzi a vásárlást.

2013-ban 8 új, korszerű betakarító gép került az országba. Mivel a termelők egységesen léptek fel, igen kedvezően alakult a beszerzési ár. Az új gépek (lásd 4. kép!) bizonyították technikai előnyüket. Lényegesen csökkentve a betakarításkori veszteséget, a 2013 évi kampány alatt.

²⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_uw001.html Letöltés ideje: 2014.04.14.

4. kép

Forrás: Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa²⁵

Szükséges lenne az elavult vetőgépek cseréjére is. A tárgyalások a forgalmazókkal megkezdődtek az elmúlt évben. A répa felvásárlási árának csökkenése miatt ezek a tárgyalások egyenlőre megszakadtak.

7. Összefoglalás

Magyarországon a répacukor fogyasztás 300 ezer tonna körül stabilizálódni látszik. Napjainkban szükségletünk egyharmadát állítjuk elő, köszönhetően a rendszerváltás után lejátszódó élelmiszeripar, közöttük a cukoripar privatizációjának és a 2006 évi EU cukorreformnak. A privatizáció során gyárainkban az Európai Unió vezető gyártói 1991-ben többségi majd 1997-ben száz százalékos tulajdonosokká váltak. Az államnak a privatizációból származó jövedelem a legjobbkor jött, felduzzadt államadósságainak törlesztéséhez. A beszállítók, munkavállalók résztulajdonhoz juthattak, de a tulajdonjoguk érvényesítésére csak akkor lett volna lehetőségük, ha befektetői csoportot képezve megtartották volna 25 százalékos részesedésüket. Ehelyett azonban rövid időn belül eladták azt a külföldi befektetőknek. 1997 után a privatizációt követően 3 érdekcsoport az Agrana, Beghin-Say és a Eastern Sugar kezében volt mind a tizenkét gyárunk. Száz százalék tulajdonjog birtokában,

²⁵ Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa

tulajdonképpen senki nem szólhatott bele magyarországi tevékenységükbe. A fejlesztések megindultak, de a termelés koncentrációja a kisebb gyárak bezárásához vezetett. 2004-ben az Európai Unióba való belépésünkkor öt gyár működött országunkban Petőháza, Kaposvár, Szerencs, Szolnok, Kaba. Ezek a gyárak a közép kelet-európai gyárakhoz hasonlítva jó kapacitású, nyereséges komplexumok voltak, stabil beszállítói körrel. Joggal lehetett feltételezni, hogy az Európai Unióba való belépés után is hosszútávon megállják a helyüket. Az Unió cukor piacválsága reformot követelt. A túltermelés leszorítására a reform az árat és a termelést drasztikusan kívánta csökkenteni. A csökkentett termelést jövedelem kiegészítéssel, a gyárbezárást szerkezetátalakítás támogatással szorgalmazta. Ez mind a tulajdonosoknak, mind a beszállítóknak olyan nagy jövedelmet ígért, amely az öt-ből négy gyár bezárását eredményezte. A gyárbezárás 2006-ban Kabával, Közép Európa legkorszerűbb gyárával kezdődött, majd folytatódott 2007-2008-ban Petőháza, Szolnok, Szerencs bezárásával. Jogi alapja sem az államnak sem a termelőknek nem volt arra, hogy megakadályozza a tulajdonosok ez irányú döntését. Jelenleg az Agrana kaposvári cukorgyára működik. 2008-ban összesen 6500 hektárra tudott leszerződni, mivel a kínált 38 Euró/répatonna plusz 2 Euró/tonna nemzeti támogatást a termelők nem fogadták el az előző évi rendkívül magas gabona és olajos mag felvásárlási árak miatt. Az ezt követő években 16-18 ezer hektár körül stabilizálódott a termőterület. 2014 termelési évre a gyár 30,09 Euró/répatonna szerződési árat kínált. 2014 egy átmeneti év a cukorrendtartásban, amikor az Unió nem engedi közvetlenül támogatni a cukorrépa termelését. A 2008-hoz hasonló hangulat alakult ki a szerződösszegések kapcsán. A termelők kevésnek tartották ezt az árat, hiszen ezen az áron, Magyarországon nem lehet nyereségesen termelni. Mivel 500 ezer Ft önköltség mellett legalább 60 tonnatermést kell produkálni, hogy ne legyen veszteség. Az átlagtermés 55-60 tonna egy csapadékos évjáratban. Körülbelül 40 Euró/tonna répaár lenne kívánatos, amely körülbelül 300.000 Ft/ha jövedelmet termel. Üzemi kimutatások szerint 5 év átlagában a cukorrépa és kukoricatermeléssel érhető el a legnagyobb jövedelem. 2017 után eltörlésre kerül az Európai Unió kvótarendszer. Ezután a magyar cukorrépa termelésnek a nyugati országokkal kell versenyezni, ahol ugyanakkora önköltséggel több mint másfélszeres cukortermés elérésére képesek hektáronként. Az európai piacon versenyképes csak úgy maradhat a magyar répacukor előállítás, ha költségsökkentés mellett termésátlag növekedést ér el. Szükségszerű lenne a beszállítói kör kaposvári körzetébe való koncentrációja. 120 km-es átlagos szállítási távolság nagyon magas költséget jelent a gyárnak. A termelőknek is át kell gondolniuk, hogy milyen lépéseket tegyenek költségeik csökkentésére. A ráfordítások több mint egyharmadát a műtrágya és a növényvédelmi vegyszerek adják. Ezek beszerzési ára akár

30 százalékkal is csökkenthető lenne, ha a termelők a beszerzésére együtt lépnének fel a kereskedőknél.

A klímaváltozás érezhetően hatással van hazánk éghajlatára. A csapadék mennyisége és eloszlása szélsőségeket mutat. A répa szempontjából meghatározó a keléskori csapadékmennyiség a megfelelő, 100 ezres tőszám/ha eléréséhez. Másik kritikus időszak a július és augusztus. Ha a nyári hónapokban a szárazság és a túl magas hőmérséklet miatt a répa elveszti levélzetét, a cukortartalom és a répamennyiség is jelentősen csökkeni fog. A termésbiztonság érdekében az öntözési kapacitásunk bővítése elengedhetetlenül szükséges. Stabílan magas termésátlag csak akkor érhető el, ha a kritikus időszakokban, úgy mint a kelés időszakában vagy a nyári száraz periódusban öntözhetővé válik a répatermesztő terület száz százaléka.

A cukoripar nemzetstratégiai fontossága és a termelés sokoldalúságának megőrzése miatt ragaszkodni kell a cukorrépa termeléséhez. Az Agrana magyarországi fejlesztései arra engednek következtetni, hogy fent kívánja tartani a kaposvári gyárat. Csak együttesen, összefogva, gyár, beszállító, állam képes arra, hogy megvédje az országot attól, hogy 100 %-os cukor importőrökké váljunk abban az országban, ahol 5 millió hektár termőterület van.

Végezetül csak annyit szeretnék hozzátenni a levezetett kutatásomra hivatkozva, hogy merjünk nagyot álmodni, építsünk új cukorgyárat. A vizsgálatom során kiderült, hogy az állam sem zárkózik el ettől a lehetőségtől. Nem hivatalosan, de tudni lehet, hogy tervek készülnek arról, hol lenne érdemes a 2017-es kvóta eltörlés után gyárat építeni. 2014-ben megtettük az első lépéseket az öntözés fejlesztésére, melyben Jász – Nagykun – Szolnok megye kiemelt figyelmet kapott. Elképzelhető, hogy az új cukorgyár ezen térségben épülhet fel. Ugyanakkor ez csupán egyenlőre a lehetőségek feltérképezése és nem pedig konkrét beruházási terveket jelentenek. Egy biztos, hogy gyárat építeni ott lehet, ahol nagy termésbiztonsággal állítanak elő cukorrépát. Fontos megemlíteni azt a tényt, hogy a jelenlegi Unió jogszabályok nem teszik lehetővé a régi gyárak újjáépítését, így ezen opció teljesen kizárt a közeljövőben.

Irodalomjegyzék

Borbély Ákos - Monory Zénó – Tömördi Máté (2013): Volt egyszer egy cukoripar. A cukorgyártás két évszázada Magyarországon. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013.

Borbély Ákos (2007): Az Európai Unió cukorpiaci reformjának elosztási és strukturális hatásai. PhD-értekezés, Budapest, 2007.

Cukorrépa XXV. évfolyam Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 2007/2. 17. o.

Cukorrépa XXVII 2009/2 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács.

Cukorrépa XXX. évfolyam 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 6. o.

Cukorrépa XXX. évfolyam. 2012/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 13. o.

Cukorrépa XXXI. évfolyam 2013/1 Béta Kutató Intézet, Sopronhorpács 1. o

Csima Ferenc (2014): szerződési feltételek ismertetése Adonyban és Szolnokon előadott nem publikus prezentációja 2014. február 13.

Greenfo, (2014) Ingyenes öntözővíz a gazdáknak

<http://www.greenfo.hu/hirek/2014/03/29/ingyenes-ontozoviz-a-gazdaknak> letöltés ideje 2014.március 29.

<http://stevia.uw.hu/kepek.html> letöltés ideje: 2014. április 10.

<http://www.agroinform.com/forum.php?act=showTopic&id=799&page=128&order=created> letöltés ideje: 2014. április 10.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_uw001.html letöltés ideje: 2014.04.14

<http://www.nak.hu>

KSH Statisztikai Tükör adatai alapján

Magyarországon 2013 Akadémiai Kiadó Budapest 2013 349.o.

Saját szerkesztés Kelemen István Budapesten a vizsgálobizottságnak bemutatott prezentációjából valamint a 2011-2013

Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa

Sesvanderhave <http://www.sesvanderhave.com/HU/demo-kiserleti-eredmenyek-2013> letöltés
ideje: 2014. március 14.

Sesvanderhave Hungary Kft. nem publikus adatbázisa

Statisztikai tükör, VII. évfolyam, 90.szám

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/vet/vet21305.pdf> letöltés
ideje: 2014.március 11.

www.ctosz.hu

www.met.hu